

Някои наблюдения върху съвременната италианска политическа лексика

Неда Ст. Бояджиева

Целта на настоящата статия е да илюстрира наблюдения и обобщения върху съвременната италианска политическа лексика, т.е. тази, която отразява сферата на политическия живот на обществото и като обект на лингвистично описание привлича вниманието на много италиански лингвисти изследователи¹, тъй като този лексически пласт е един от най-нестабилните в лексикално-семантично отношение.

За целите на нашето изложение (което в никакъв случай не претендира за изчерпателност) се налага за изясним какво разбираме под политическа лексика и към какъв период от време отнасяме нашите размисли.

Предпочитаме термина *политическа лексика*, вместо *обществено-политическа* поради няколко причини.

В консултираната италианска специализирана литература² по проблема не откриваме *linguaggio sociopolitico*, което в родната лингвистика би се превело с обществено-политическа лексика³, където това словосъчетание традиционно се използва за обозначаването на пласта лексика, чиято семантика има пряко или косвено отношение към политиката и към обществения живот в най-широк смисъл. Словосъчетанието *обществено-политически* се появява в електронното издание на италианския тълковен речник Сабатини Колети⁴ през 1983 година като слято написано прилагателно име (*sociopolitico*) и означава „отнасящ се до социални и политически аспекти”. В последното издание (2010 година) на тълковния речник Дзингарели смисълът на прилагателното е същият, като обяснението, според нас, е дори по-неясно: „употребява се за явления или аспекти на обществото, разглеждани в техните политически и социални характеристики” (прев. мой)⁵. В най-пълния Българско-италиански речник⁶ *обществено-политически* липсва.

Тези факти ни навеждат на мисълта, че семантиката на *обществено-политически* се извлича от значенията на думите *обществен* (от *socio*) и *политически* (от *politico*).

¹ Н. Бобио, П. Дезидери, Л. Чедрони, С. Новели, Фр. Сабатини, Л. Сериани, М. Дардано, П. Трифоне, Т. Де Мауро и мн. др.

² Вж. в библиографията.

³ Симеонова, М. (2005) „Към въпроса за обществено-политическата лексика” в Езиковедски приноси в чест на чл. кор. проф. Михаил Виденов по случай неговата 65-годишнина. Велико Търново. Университетско издателство „Св. Св. Кирил и Методий”, с. 455-464.

⁴ DISC (Dizionario italiano Sabatini Coletti, Giunti Multimedia, 1997 Giunti Gruppo editoriale Firenze.

⁵ Lo Zingarelli 2010, Vocabolario della lingua italiana di Nicola Zingarelli, Zanichelli.

⁶ Българско-италиански речник, 1992, М. Кавалето-Петрова, М. Бертоли-Симеонова, Ив. Тонкин, Наука и изкуство.

За *socio* в речника⁷ четем, че това е „първият елемент в сложно съставни думи, където означава общество или показва позоваване на обществено явление или на обществен фактор”. Но *socio* идва от *sociale* и означава всичко, „отнасящо се до човешкото общество и до отношенията между членовете му в процеса на тяхната духовна и материална дейност”.

Политически във всички свои значения се тълкува чрез *политика*, чието значение е: „1. Наука и изкуство за управлението на държавата | Дейност, извършвана от правителството на една държава; 2. Начин на управление; 3. Всички дейности на лице, участващо в обществения живот | Съвкупност от проблеми и теми, отнасящи се до правителството, партиите, и, въобще, до обществения живот”.

Анализирайки семантиката на двете прилагателни имена *обществен* и *политически*, можем да заключим, че *обществен* има по-широко значение отколкото *политически*. Семантиката на първото не отразява сферата на държавното управление и международните отношения, дейността на обществени организации и партии, а социалните отношения, положение и статус на членовете на обществото.

В по-ограничения по смисъл термин *политическа лексика* влагаме следното съдържание: *съвкупност от думи и словосъчетания, съдържащи семантичния компонент на изразяващ отношение към държавната и международна дейност и към политическия живот на обществото*. Политиката се определя като дейност на държавни органи, обществени сили и отделни лица, свързани със стремлението към власт, достигането ѝ, задържането ѝ и използването ѝ, упражняването на влияние чрез властта. Политическата лексика намира проявление в обществения живот и неин адресат са лица от всички обществени прослойки, целта на политиките е да информират, да убеждават, да внушават идеи и проекти, приобщавайки към тях колкото е възможно по-големи кръгове от обществото.

Считаме, че политическата лексика образува отделно семантично поле и възприемаме дефиницията на Апресян⁸, според когото семантично поле е „обширна съвкупност от думи, принадлежащи към различни части на речта, имащи общ семантичен компонент”, политика в нашия случай. В центъра на семантичното поле *политика* поставяме понятия, непосредствено свързани в определението за политика. В периферията попада лексика, която обозначава сфери и форми на проявление на обществения живот, чиято реализация предполага пряко отношение към политиката. Това са сферите на правото, икономиката, външната политика, религия, философия, военна и административна сфера. По този начин смятаме, че приетият от нас термин политическа лексика включва и това, което в родното езиковознание се разбира под обществено-политическа лексика.

Що се отнася до хронологичната рамка, в нашето изложение имаме предвид годините откъм 1992 до ден днешен, определяни в италианския политически живот

⁷ Оттук нататък, при търсенето на значението на думите, се позоваваме на последното издание на най-пълния тълковен речник: Lo Zingarelli 2010, Vocabolario della lingua italiana di Nicola Zingarelli, Zanichelli

⁸ Апресян Ю.Д. (1974), Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва, Наука.

като преходни от Първата към Втората Република⁹. Малко повече от двадесет години, които М. В. Дел'Ана¹⁰ илюстрира със словосъчетания, напомнящи за разтърсващи събития с широк политически и обществен отзвук в Италия и извън нея. 1992 година е белязана със започването в Милано на дългото съдебно следствие *чисти ръце*¹¹, довело до разпадането на старата политическа система и до възникването на нови политически субекти, процес, върху който оказват влияние и събития като падането на Берлинската стена и обединението на двете Германия, разпадането на Съветския съюз и събитията на Балканския п-ов. 1993 година е годината на *италианската революция*¹², така журналисти и политици назовават процеса на бърза промяна на италианската политическа система, започнал с въвеждането на новата смесена мажоритарно-пропорционална изборна система. През 1993 година започва и процесът срещу Серджо Кузани по повод *максиподкупите*¹³ Енимонт и в центъра на общественото внимание попада магистратът Антонио Ди Пиетро и *неговият начин на говорене*¹⁴. През 1994 година Силвио Берлускони произнася речта си за *излизането си на политическата сцена*¹⁵ и т.н.

Нямаме за цел да правим политически обзор на периода 1992-2010, но при тези генерални промени от обществено-политически характер, езикът и политическата лексика също търпят трансформация.

Важните за историята на страната събития и съвкупност от факти дават немалко отражение върху италианския език, в частност, в създаването на нови думи и понятия. Политическата лексика има нужда от нови думи, за да обозначи нови политически формации, нови представители, нова изборителна система и др. Политическата лексика, за която говорим не визира политическата наука, това са думите и изразите на участниците в политическия живот, употребявани и обсъждани ежедневно.

Що се отнася до произхода и датирането на нови думи и словосъчетания, прави впечатление, че политическите събития са тези, които подтикват към създаването им. Правилата, които политиците и журналистите следват, давайки простор на фантазията си в създаването на нови образувания, се вписват в

⁹ „Дебатът относно понятията Втора Република и Първа Република се подновява през 1994-95 година, но датира от Осемдесетте години и се свързва с хипотезата за създаване на президентска република, излагана многократно от тогавашния секретар на социалистическата партия Бетино Кракси. Изразът трябва да се разбира по-скоро като пожелание, отколкото като реално отражение на ситуацията. Много коментатори подчертават невъзможността сегашният период да се определя коректно като Втора република, поради факта, че конституцията не е променена. Въпреки че от историко-институционална гл. точка терминът е неточен, той е показателен за желанието да се приключи с един политически сезон и да се започне нов” в Dell'Anna M. V., Lalla. P. (2004) *Mi consenta un girotondo. Lingua e lessico della Seconda Repubblica*, пълно електронно издание, с. 15.

¹⁰ Dell'Anna M. V. , Lalla. P. (2004) *Mi consenta un girotondo. Lingua e lessico della Seconda Repubblica*, пълно електронно издание.

¹¹ *mani pulite*

¹² *rivoluzione italiana*

¹³ *maxitangente* и *tangentopoli*

¹⁴ *dipietrese*

¹⁵ *dicesa in campo*

основните тенденции за обогатяване на италианския език. Всъщност, тенденцията е една и тя се казва неологизми, всякакви, морфологични, синтактични, семантични.

Нямаме за цел да представим множеството специализирани лексикографски издания и тълковни речници, които изчерпателно проследяват и регистрират процеса на създаване на неологизми¹⁶. Все пак, за да внесем известна яснота, приемаме, че *неологизъм* може да е освен една "нова дума", така и "дума с ново значение", както и "нова съставна дума", съкратена дума и др. В рамките на нашето изложение ще посочим някои по-любопитни, според нас, тенденции, като ще излезем малко от зададените хронологични рамки, за да включим емблематични словосъчетания.

а) В първата група неологизми поставяме морфологичните и синтактични неологизми, образувани чрез префиксация, суфиксация, емоционално-оценъчни, експресивни суфикси, префиксоиди и суфиксоиди¹⁷: най-продуктивните суфикси са *-ismo*, *-ista*, чрез които се дава живот на производни от собствени имена на политически и обществени фигури, за да се обозначат идеологията, стила на живот или типично поведение, тяхно или на техни съмишленици и последователи: *berlusconismo*¹⁸, *borellismo*, *bossismo*, *ciampismo*, *dipietrismo*, *prodismo*, *rutellismo*, *veltronismo*, *binladenismo*, *disfattismo*, *personalismo*, *no* и *no-отдавнашните degasperismo*, *togliattismo*, *craxismo*, *demitismo*, *andreottismo*. Суфиксът *-ista* се предпочита за посочване на привържениците на политическа формация или коалиция: *forzista* или *forzitalista*, *leghista*, *polista*, *rifondista*, *ulivista*, *margheritista*, *girotondista*;

- други продуктивни суфикси са: *-izzare* (за образуване на глаголи, като по правило те влизат в първо спрежение, където неправилните глаголи се броят на пръсти), *-izzazione* (за обозначаване на действие), *-izzato*: *berlusconizzarsi*, *berlusconizzazione*, *berlusconizzato*, *no* и *destalinizzazione*, *stalinizzazione*, *stalinizzare*, *deberlinguerizzazione*, *binladenizzarsi*, *saddamizzare*, *saddamizzazione*, от името Садам Хюсейн по време на американската военна операция Пустинна буря; *-esco* и *-ano* за образуване на прилагателни имена от собствени: *berlusconesco*, *dipietresco*, *buttiglionesco*; *ciampiano*, *finiano* и др.

- щом съществува *berlusconismo* и *berlusconizzato*, защо да няма *neoberlusconismo*, *deberlusconizzato*, и *postberlusconiano*, *postterremoto*, *antiberlusconiano*, *anti-Tremonti*, *antidalemismo*, *antiglobalizzazione*, *demoratizzare*, *postprodiano*, *sprodizzare*.

-poli: *tendopoli*, *baraccopoli*, *tangentopoli*, *berluscopoli*, *farmacopoli*, *mazzettopoli*.

¹⁶ Цитираме малка част от изданията: Cortelazzo M., Cardinale U. Dizionario di Parole Nuove (1964-1984), Loescher ed., 1986; Vassalli S. Il neoitaliano. Le parole degli Anni ottanta, Zanichelli, 1989; Adamo G., Della valle V. Neologismi quotidiani. Un dizionario a cavallo del millennio, Olschki ed., 2003; Adamo G., Della valle V. Duemilasei parole nuove. Un dizionario di neologismi dai giornali. Sperling&Kupfer ed., 2005.

¹⁷ Част от примерите са почерпани от Dell'Anna M. V. , Lalla. P. Mi consenta un girotondo. Lingua e lessico della Seconda Repubblica, 2004, пълно електронно издание. Други са ексцерпирани от съставен от авторката на статията корпус, включващ статии от италианската преса до август 2010 г.

¹⁸ При изброяваните примери сме подбрали деривати от имена на относително познати за българската публика италиански политически и обществени фигури.

-*euro*: разпространението на множеството сложно съставни думи, съдържащи този префиксоид се свързва със създаването на Европейската общност и с произтичащите от това политически, икономически и административни последици. Думата се превръща в съществително име с пускането в обръщение на монетата евро в Италия на 1 януари 2002 година: *euroasiatico, eurocandidato, eurocentrico, eurodestra, euromane, eurobarometro, eurobatosta, eurodeputato, Eurolandia, euromercato, europarlamento, eurozona, europresidente, Europol*, и мн. др. И накрая, *eurocrazia*, за да се обозначи бюрокрацията на Европейската общност.

- често се натъкваме на композиция, основен словообразователен похват, проявление на принципа на езиковата икономия: така се получават сложно съставни думи, образувани от глагол и съществително име или от две съществителни имена: *salvadecreto, salvadadi, salvalista, salvadeficit, acchiappavoti, elettore fantasma, governo fantasma, seggio fantasma. Berlusconi-pensiero, Bossi-pensiero, Ciampi-pensiero, polopensiero*. Съчетаването на съществителното *pensiero* със собствено име на лице е пример за словосъчетание, образувано от две имена, детерминант и детерминат, като, нормално в италианския език, детерминантът се въвежда с предлог *di, il pensiero di Bossi, il pensiero di Ciampi* и т.н. „Този тип композиция” (с изпускането на предлога) „се е разпространил в италианския под влияние на англо-американски модели на словообразуване”¹⁹. Прави впечатление различният начин на изписване на съставните думи, някои се превръщат в една дума, други си остават две, трети са две с тиренце помежду им. Различният правопис говори за различната степен на универбация²⁰.

б) Втората голяма група са семантичните неологизми. Това са или думи, вече принадлежащи към политическата лексика, но използвани в нова политическа ситуация и, следователно, с нови семантични нюанси, или просто думи от лексикалния състав на езика, на които им се придава ново значение в политически смисъл. Напр. *pianista*, музикантът, свирещ на пиано, в политически контекст означава депутат или сенатор, който гласува с повече карти. Прилагателното име *azzurro*, което ние обикновено свързваме със *скупадра адзурра*, т.е. италианския национален футболен отбор, вече е синоним на член на *Forza Italia, forzista*. От футболния жаргон идва и съществителното *panchinaro*, т.е. спортист, който седи на пейката и рядко се включва в състезанието, резерва, означаващо в политически смисъл политик, който има второстепенна роля или е в очакване да получи водеща политическа роля.

Като семантични неологизми биха могли да се определят и *Cavaliere* и *Professore*, отнесени съответно към политиците Берлускони и Проди. Всъщност, за италианския обществен и политически живот не е чужда стилистичната фигура антономазия, при която личното име се заменя с нарицателно. Преди да изгрее на политическата сцена Берлускони беше наричан *Sua Emitenza*, заради притежаваните телевизионни канали, покойният президент на ФИАТ, Джани Аньели е известен като *l'Avvocato*, бившият президент на Оливети и издател Карло Де Бенедети е *l'Ingegnere*, пицната порнодива Илона Сталер, избрана за депутат през 1987 г. се превръща в *Cicciolina*.

¹⁹ Dell'Anna M. V., Lalla. P. (2004) Mi consenta un girotondo. Lingua e lessico della Seconda Repubblica, пълно електронно издание, с. 125.

²⁰ Пак там, с. 125.

В последните години политическата сцена в Италия е завладяна от представители на флората и фауната. Множество политически формации носят имена на цветя, дървета и животни: *la Margherita*, *l'Ulivo*, *la Quercia*, *la coccinella*, *l'asinello* (democratici per l'Ulivo), *l'elefantino* (Alleanza nazionale e Patto Segni), *l'ippocampo* (l'idea è di Cossiga, 1997), *il gabbiano* (l'Italia dei valori di Di Pietro), *il delfino* (Democrazia Attiva), *la farfalla* (Vola Molise), *la civetta* (Lista civetta pro campagna Bene) и др.

в) Интерес несъмнено предизвикват многобройните словосъчетания, появили се в хода на политическите процеси от национално и международно значение, като някои от тях са регистрирани в тълковния речник Дзингарели 2010; за да открием значението на други или трябва да вложим същата фантазия като тази на техните създатели или просто трябва да попитаме колеги с по-дълъг жизнен опит: напр. *anni di piombo* (букв. оловни години, т.е. години на терор)²¹, *politica da caffè* (caffé в смисъл на кафене, т.е. дилетантска политика), *rivoluzione di velluto* (букв. кадифена революция, т.е. нежна революция), *patto della crostata* (което можем да преведем като споразумение на парче баница), не регистрирани в речниците; намираме обаче *camicie verdi* (членове и симпатизанти на Лега Норд), *popolo di Seattle*, синоним на *i no global*, антиглобалисти, *Popolo della Libertà* (дясноцентристка партия, създадена през 2008 г.) *popolo dei girotondi* – хора, участващи в граждански протести, по време на които се хващат за ръце, за да защитят символично представително за демократичния ред място²².

Богатство за италианската политическа лексика са множеството т.нар. авторови словосъчетания, чрез които много политически дейци дават простор на въображението си и дори остават в историята освен с харизматичното си присъствие и с тези свои езикови изобретения. Красноречиви примери са: *convergenze parallele* (паралелна конвергенция, което от гл. т. на геометрията е абсурд) на Алдо Моро от Шестдесетте и Седемдесетте, която обозначава сближаването между християндемократи и комунисти, останало в историята и като „исторически компромис“; от по-новата история - *dazione ambientale* на Антонио Ди Пиетро пред семинар на полицаи: обективна ситуация, при която който трябва да плаща, дори не чака да му искат парите, често повтаряните *discesa in campo* (да излезеш на бойното поле, в конкретния случай, политическата сцена, и *teatrino della politica* на Берлускони, което означава, че всеки играе някаква роля в театралното представление въз основа на точно определен ритуал.

д) Не на последно място трябва да включим множеството заемки и чуждици, които в политическия език не са толкова много, колкото в икономическата и финансовата сфера, в сферата на информатиката. Водят началото си от Деведесетте години *devolution*, която има италиански еквивалент *devoluzione* (децентрализация), *exit poll*, *politically correct*, с италиански еквивалент *politicamente corretto*, *leader* (от англ.), *premier* (от англ. през фр.) и производните *premierato*, *premiership*, *vicepremier*, *Berlusconi boys*, *Papa boys*, *Ground Zero* и мн. др.

²¹ *Anni di piombo*, (букв. оловни години по името филма от 1981 на Маргарете фон Трота) в журналистическия език от осемдесетте години на двадесети век, характеризиращи се с тероризъм.

²² От *girotondo*: детската игра ринги ринги рае.

Интерес представлява думата *welfare*, съкратено от *welfare state*, синоним на благосъстояние. Чуждицата толкова много е навлязла в политическия и журналистически език, че от второто правителство на Берлускони (2001) до ден днешен Ministero per il Lavoro e le politiche sociali (Министерството на труда и социалната политика) се нарича и Ministero per il Welfare.

Накрая на нашето изложение бихме могли да направим няколко обобщения.

Политическият език в Италия през последните години се подчинява на екстралингвистични фактори, най-вече от институционален характер, които несъмнено се отразяват и на политическата лексика. Роенето на големи политически формации и създаването на нови политически съюзи, реформата в избирателната система, променят и комуникацията в политическия живот. Ако приемем обстоятелството, че езикът е душата на една нация, то италианската политическа лексика, със своята експресивност, артистичност и гъвкавост напълно отразява креативния дух на италианските политици. Колкото повече е тяхното влияние в обществения живот, толкова повече използваната от тях политическа лексика престава да бъде социолект, а се превръща в непрекъснато чувани в езика клишета. Навлизането в политиката на т.нар. „политици със занаят“, които изместват „политиците по професия“ е основа за „демонстрация на новости, водещи до количественото нарастване на неизползвани до момента термини, свързани с неща и явления“²³. Направените от нас наблюдения потвърждават извода за динамичността на политическата лексика, проявяваща се в словообразуване и създаване на семантични неологизми, явления, които по принцип водят до обогатяване на речниковия състав на езика.

Използвана литература:

Боббио, Матеучи, Паскуини (1990) Bobbio, Matteucci, Pasquini, Dizionario di politica. UTET.

Бруни Фр., Разо Т. (2002) Fr. Bruni e T. Raso, Zanichelli a c. di, Manuale dell'italiano professionale. Teoria e didattica, Bologna.

Васали С. (1989) Il Neoitaliano. Le parole degli anni Ottanta scelte e raccontate da Sebastiano Vassalli. Zanichelli.

Дардано М. (1991) Dardano M., Manualetto di linguistica italiana, Zanichelli.

Дезидери П. (1984) Desideri P., Teoria e prassi del discorso politico, Bulzoni.

Дел'Ана, Лала П. (2004) Dell'Anna M. V., Lalla. P. Mi consenta un girotondo. Lingua e lessico della Seconda Repubblica, пълно електронно издание.

Еко У. (1973) Eco U., „Il linguaggio politico“, в I linguaggi settoriali in Italia, a c. di G.L. Beccaria, Milano, Bompiani.

Кортелацо (1994) Cortelazzo M.A., Lingue speciali. La dimensione verticale, Unipress, Padova.

Кортезе (1996) Cortese G. „L'intervento del traduttore, tra la realtà e la virtualità del testo“, в Tradurre i linguaggi settoriali, G. Cortese (a cura di) Cortina, Torino.

Магрис М., Музакио М. Т., Рега Л., Скарпа Ф. (2002) M. Magris, M. T. Musacchio, L. Rega e F. Scarpa a c. di, Manuale di terminologia. Aspetti teorici, metodologici e applicativi, Hoepli.

²³ Novelli, S. La lingua della politica italiana dal 1994 al 2004 в [www. Treccani.it](http://www.Treccani.it).

Скарпа Ф. (2005) Scarpa F., La Traduzione specializzata. Lingue speciali e mediazione linguistica, Hoepli, Milano.

DISC 1997 (Dizionario italiano Sabatini Coletti, Giunti Multimedia), 1997 Giunti Gruppo editoriale Firenze.

Il Grande Dizionario Garzanti, italiano, 2010.

Lo Zingarelli 2010, Vocabolario della lingua italiana di Nicola Zingarelli, Zanichelli.

www.treccani.it

Апресян, Ю. Д. (1974) Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. М.: Наука.

М. Кавалето-Петрова, М. Бертоли-Симеонова, Ив. Тонкин (1992) Българско-италиански речник, Наука и изкуство.

Симеонова, М. (2005) „Към въпроса за обществено-политическата лексика” в Езиковедски приноси в чест на чл. кор. проф. Михаил Виденов по случай неговата 65-годишнина. Велико Търново. Университетско издателство „Св. Св. Кирил и Методий”, с. 455-464.

Тонкин Ив. С. (2004) Италианско-български фразеологичен речник, УК Романистика.